

Teresa Miś

Katedra Polityki Gospodarczej
Uniwersytet Rzeszowski

Specyficzne uwarunkowania prowadzenia gospodarstw przez młodych rolników

Wstęp

Powszechnie znane trudności strukturalne polskiego rolnictwa są głównie związane z niekorzystną strukturą agrarną i społeczno-zawodową, np. z nadmiernym rozdrobnieniem gospodarstw, wadliwym rozłogiem, niskim poziomem kwalifikacji siły roboczej, małą skłonnością do zachowań innowacyjnych i przedsiębiorczych oraz dostosowywania się do wymagań rynku. Jest ważną przesłanką by w procesie modernizacji rolnictwa i jego dostosowań do struktur i standardów UE wspierać i wspomagać w sposób szczególny ludzi młodych, którzy pozostając w gospodarstwie mogą w krótkim czasie zdobyć wiedzę i umiejętności pozwalające im skutecznie zarządzać produkcją. To właśnie stosunkowo duża liczba młodych rolników jest jedną z korzyści komparatywnych polskiego rolnictwa w stosunku do krajów Unii Europejskiej¹.

Najważniejsze uwarunkowania rozwoju gospodarstw młodych rolników, szczególnie w regionie rozdrobnionego rolnictwa to²:

- niskie dochody uzyskiwane w rolnictwie,
- otoczenie gospodarstwa w zakresie zaopatrzenia w środki produkcji i sektorze przetwórczo-dystrybucyjnym,
- dostęp do edukacji, instytucji doradczych i finansowych oraz do internetu,
- ograniczenia finansowe i konieczność odtworzenia potencjału produkcyjnego przejmowanych gospodarstw,
- problemy rynku – kłopoty ze zbytem produktów i usług,
- stopień przygotowania do wyzwań związanych z procesem dostosowania gospodarstw do standardów UE, posiadanie kwalifikacji rolniczych przez młodych właścicieli gospodarstw ubiegających się o wsparcie unijne.

¹Brodziński Z. (red.) Gospodarstwa młodych rolników w warunkach integracji europejskiej, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002, s. 5.

²Czudec A., Kata R., Miś T., Zając D. (red.). Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.

Młodzi ludzie często napotykają na różne bariery i ograniczenia w procesie rozwoju i modernizacji swoich gospodarstw. W tym kontekście celem badań była próba określenia roli, jaką w procesie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich odgrywają gospodarstwa prowadzone przez młodych rolników i jakie są podstawowe uwarunkowania funkcjonowania takich gospodarstw po przystąpieniu Polski do UE. Uwzględniono m.in. strukturę agrarną, poziom wykształcenia, wyposażenie gospodarstw w maszyny i urządzenia, korzystanie z funduszy UE, powiązania z instytucjami, najważniejsze bariery rozwoju gospodarstw. W badaniach założono, że wiek odgrywa istotną rolę w pozytywnym postrzeganiu zmian, że młodzi rolnicy są bardziej otwarci na zmiany innowacyjne, posiadają dobrze prosperujące gospodarstwa o charakterze rozwojowym. Zakres przestrzenny badań obejmuje teren trzech województw: małopolskiego, podkarpackiego oraz świętokrzyskiego i podyktowany był chęcią ukazania badanej problematyki w specyficznym regionie o dominacji drobnych, niskotowarowych i słabych ekonomicznie gospodarstw. Badania przeprowadzono metodą wywiadu kwestionariuszowego w pierwszym kwartale 2007 roku, na próbie 718 rolników z terenu wspomnianych już wcześniej trzech województw³. Badaną zbiorowość rolników podzielono według wieku – osoby młode, które nie ukończyły 40 roku życia stanowiły 39% ogółu badanych.

Najważniejsze uwarunkowania rozwoju gospodarstw rolnych

Zmiany strukturalne rolnictwa obejmują zmiany struktury czynników produkcji zaangażowanych w tym dziale gospodarki, struktury nakładów i dochodów, struktury produkcji oraz struktury przestrzennej rolnictwa. Można wyróżnić trzy główne aspekty rozwoju rolnictwa, w tym aspekt sektorowy, regionalny i wewnątrzrolniczy⁴. Aspekt sektorowy odnosi się do pożądanego z punktu widzenia celów makroekonomicznych umiejscowienia rolnictwa w gospodarce i oznacza, np.: udział rolnictwa w tworzeniu PKB, udział w zatrudnieniu siły roboczej, w inwestycjach, itp. Aspekt regionalny uwzględnia zróżnicowanie przestrzenne poziomów rozwoju rolnictwa i wiąże się przede wszystkim z dążeniem do likwidacji znacznych dysproporcji rozwojowych w ujęciu regionalnym. Na-

³Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2006–2008 jako projekt badawczy

⁴Kowalczyk S. Przesłanki zmian strukturalnych w rolnictwie, *Ekonomista*, nr 3, 1993, s. 350–351.

tomiast aspekt wewnątrzrolniczy dotyczy zmian w ramach struktury i powiązań wszystkich podsystemów samej gospodarki rolnej⁵.

Współcześnie w krajach rozwiniętych problem zwiększania efektywności produkcji rolniczej, a zwłaszcza osiągania jej wzrostu przy stosunkowo niskim poziomie nakładów został rozwiązany. Rolnictwo nękają jednak inne problemy, takie jak: trudności zbytu produktów rolnych, relatywnie niskie dochody, ograniczone możliwości akumulacji kapitału i realizacji inwestycji, konkurencja wewnątrzgałęziowa i międzygałęziowa, liberalizacja handlu światowego, upadek tradycyjnych wartości, itp. Większość tych problemów wynika nie z tradycyjnych relacji techniczno-produkcyjnych mających miejsce w samym rolnictwie, lecz z jego otoczenia. Szczególnie uwidaczniają się w regionie Polski południowo-wschodniej, gdzie występuje strukturalnie rozdrobnione rolnictwo.

Jak podaje Przygodzka⁶ czynniki determinujące rozwój rolnictwa można podzielić na wewnętrzne (endoagrarne) i zewnętrzne (egzoagrarne). Endoagrarne uwarunkowania rozwoju rolnictwa tkwią przede wszystkim w jego potencjale produkcyjnym, na który składają się zasoby ziemi, pracy, kapitału oraz zarządzania. Szczególnym czynnikiem produkcji w rolnictwie jest ziemia, której wartość zależy od jakości gleby i klimatu w danym regionie, co determinuje jej produktywność. Ważnym problemem rolnictwa jest niekorzystna struktura agrarna oraz tzw. szachownica gruntów. Duża liczba drobnych gospodarstw jest często barierą w zwiększaniu poziomu specjalizacji i towarowości gospodarstw oraz ogranicza możliwość modernizacji gospodarstw. Zasoby pracy w rolnictwie są wyznaczone liczebnością ludności zamieszkującej gospodarstwa rolne. Jednak nie każda osoba jest zatrudniona przy pracach w gospodarstwie, a część pracuje poza nim. Cechą charakterystyczną zasobów siły roboczej w rolnictwie jest jej stosunkowo niska mobilność oraz niższa w porównaniu ze sferą pozarolniczą jakość. Obejmuje ona takie parametry jak wiek, poziom wykształcenia oraz posiadane kwalifikacje. Istotnym problemem rolnictwa w Polsce jest przeludnienie agrarne, kiedy brak miejsc pracy poza rolnictwem wymusza pozostawanie w rodzinnym gospodarstwie, często rolnictwu przypisuje się funkcję „przechowalni” zasobów pracy.

Współcześnie coraz powszechniejsze jest stwierdzenie, że rozwój rolnictwa w coraz mniejszym stopniu zależy od jego uwarunkowań wewnętrznych, a w coraz większym od uwarunkowań zewnętrznych. Uwarunkowania zewnętrzne

⁵Dziemianowicz R.I., Przygodzka R. Instrumenty wspierania przekształceń strukturalnych polskiego rolnictwa, [w:] J. Sikorski (red.), Fundusze unijne a rozwój gospodarski polskiej (ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2005, s. 69.

⁶Przygodzka R. Fiskalne instrumenty wspierania rozwoju rolnictwa – przyczyny stosowania, mechanizmy i skutki, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006, s. 26.

(egzoagrarne) obejmują dużą liczbę czynników mniej lub bardziej bezpośrednio oddziałujących na przemiany dokonujące się w rolnictwie. Można je podzielić na kilka grup: rynkowe, instytucjonalne, środowiskowe, regionalne, makroekonomiczne i globalne⁷. Według Przygodzkiej uwarunkowania rynkowe w gospodarce, w której mechanizm alokacji dokonuje się za pośrednictwem rynku, mają dla ekonomicznej sytuacji rolnictwa kluczowe znaczenie. Do grupy tych należy zaliczyć przede wszystkim popyt na artykuły żywnościowe oraz surowce pochodzenia rolniczego. Jak podkreśla się w literaturze, zasadniczym problemem współczesnego rolnika nie jest już wyprodukowanie takich, czy innych produktów rolnych, ale ich sprzedaż. Wynika to z bariery popytu, jaką napotkało dynamicznie rozwijające się rolnictwo w krajach wysokorozwiniętych. Źródłem popytu mogą być bezpośredni konsumenci, przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego oraz przedsiębiorstwa przemysłów wykorzystujących do produkcji surowce pochodzenia rolniczego, jak np.: przemysł tekstylny, chemiczny, farmaceutyczny, energetyczny, skórzany itp. Ograniczona chłonność rynku wewnętrznego może być przełamywana za pomocą eksportu, przy czym rynek światowy artykułów żywnościowych charakteryzuje znaczna konkurencyjność. Oznacza to, że nie każdy produkt znajdzie na tym rynku nabywcę. Obok popytu, niezwykle ważnym rynkowym uwarunkowaniem rozwoju rolnictwa jest podaż środków do produkcji rolnej oraz ich dostępność cenowa.

Tomczak⁸ wśród najważniejszych uwarunkowań zewnętrznych wymienia: poziom rozwoju gospodarczego kraju, udział rolnictwa w PKB (inaczej GNP), możliwości zatrudnienia pozarolniczego, wydatki na żywność w % PKB (GNP) lub dochodu dyspozycyjnego, poziom handlu zagranicznego w przeliczeniu na 1 zatrudnionego. Zaś najważniejsze uwarunkowania wewnętrzne to: wydajność pracy w rolnictwie (wartość dodana) w przeliczeniu na 1 pracującego, zatrudnienie w rolnictwie w % ogółu zatrudnionych, wielkość (rozmiar, struktura) gospodarstw, skala produkcji, poziom dochodu rolniczego w przeliczeniu na 1 zatrudnionego w rolnictwie, wyposażenie i równowaga czynników produkcji, udział sprzedaży w produkcji (produkcja towarowa), udział konsumpcji naturalnej w produkcji rolnej.

Bardzo ważną grupę uwarunkowań rozwoju rolnictwa stanowi otoczenie zewnętrzne gospodarstw rolnych, tj. ekonomia i organizacja rynku rolnego, przetwórstwa, dystrybucji i konsumpcji, czyli całego systemu agrobiznesu i relacje między nierolniczymi ogniwami agrobiznesu a rolnictwem. Dalsze uwarunkowania wynikają z integracji europejskiej i dotyczą polityki rolnej wszystkich

⁷Tamże, s. 26.

⁸Tomczak F., *Gospodarka rodzinna w rolnictwie: uwarunkowania i mechanizmy rozwoju*, IRWiR, PAN, Warszawa 2006, s. 56.

krajów członkowskich UE. Według Ziętary⁹ podstawowym czynnikiem ekonomicznym wpływającym na rozwój rolnictwa jest tempo zmian cen czynników produkcji i cen produktów rolniczych. Zdecydowanie większe szanse rozwojowe mają gospodarstwa o powierzchni powyżej 15 ha UR. Gospodarstwa mniejsze będą miały takie szanse przy wysokim poziomie intensywności organizacji i produkcji, czyli warzywnicze, sadownicze, drobiarskie, trzodowe. Część gospodarstw może zachować żywotność przez równoczesne prowadzenie działalności pozarolniczej lub produkcję unikalnych dóbr.

Możliwości i bariery rozwoju gospodarstw młodych rolników w świetle badań empirycznych

Istotnym czynnikiem wpływającym na skalę aktywności każdej grupy ludności jest jej struktura według wieku. W porównaniu z innymi krajami ludność Polski jest stosunkowo młoda – w sensie demograficznym. Blisko połowa użytkowników gospodarstw o powierzchni przekraczającej 15 ha nie ukończyła 45 roku życia, a około 30% jest w wieku poniżej 35 lat¹⁰. Ankietowani rolnicy posiadali dość duże doświadczenie w zakresie zarządzania gospodarstwem, gdyż średni czas prowadzenia produkcji rolnej to 12 lat w przypadku rolników, którzy nie przekroczyli 40 roku życia i 21 lat dla pozostałych badanych rolników. Rolnicy, którzy nie ukończyli 40 roku życia legitymowali się lepszym poziomem wykształcenia, tylko 5% posiadało wykształcenie podstawowe, podczas gdy wśród pozostałych rolników 12,1% to osoby z wykształceniem podstawowym. Prawie co drugi badany młody rolnik posiadał wykształcenie wyższe, w przypadku pozostałych – co dziesiąty. Wśród młodych rolników nie było rencistów, zaś wśród pozostałych ponad 11% stanowili emeryci i renciści. Ponadto 60,7% badanych w grupie młodych rolników było zatrudnionych tylko w swoim gospodarstwie, zaś 7,1% realizuje działalność pozarolniczą, podczas gdy wśród pozostałych rolników osoby pracujące tylko w swoim gospodarstwie stanowiły 51,4%, zaś prowadzące działalność pozarolniczą – 4,6%. Co drugi badany nie będący młodym rolnikiem posiadał gospodarstwo o powierzchni do 5 ha i nieco ponad 17% w tej grupie wiekowej było użytkownikami gospodarstw, których powierzchnia przekraczała 10 ha, zaś w przypadku młodych rolników 40% badanych było właścicielami małych gospodarstw do 5 ha, zaś ponad 22% dużych - ponad 10 ha.

⁹Ziętara W. Perspektywy rozwoju gospodarstw rolniczych w Polsce. *Wieś Jutra*, nr 10(87), 2005, s. 42–43.

¹⁰Krajowy Plan Strategiczny Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. MRiRW Warszawa 2007; Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 roku. GUS Warszawa 2008.

Co drugi młody rolnik chciałby zwiększyć powierzchnię swojego gospodarstwa, w przypadku pozostałych - co trzeci. Wyposażenie badanych gospodarstw w maszyny i urządzenia w opinii 31,1% młodych rolników jest oceniane jako wystarczające dla potrzeb gospodarstwa, 5,8% uważa, że maszyny i urządzenia nie są w pełni wykorzystane, zaś blisko 2/3 uważa, że istnieje potrzeba unowocześnienia i rozbudowy parku maszynowego. W przypadku pozostałych rolników – 42,5% stwierdziło, że poziom wyposażenia w maszyny i urządzenia jest wystarczający dla potrzeb gospodarstwa, 7,4%, że maszyny nie są w pełni wykorzystane, zaś połowa, że trzeba je wymienić. Ponadto, co trzeci badany rolnik uważa, że w jego gospodarstwie istnieje możliwość podjęcia dodatkowej, alternatywnej działalności i nie było tutaj różnic w poszczególnych grupach wiekowych.

Jak już wcześniej stwierdzono czynniki mogą oddziaływać na rozwój gospodarstw korzystnie lub niekorzystnie, stanowiąc istotne bariery. Młodzi rolnicy w swojej działalności napotykają na wiele ograniczeń i barier, które można podzielić na zależne od gospodarującego (wewnętrzne) oraz niezależne, czyli zewnętrzne. Najważniejsze wewnętrzne bariery rozwoju gospodarstw w opinii rolników to zbyt mała powierzchnia gospodarstwa, brak kapitału własnego oraz słabe wyposażenie w majątek trwałe (tab. 1).

Tabela 1

Barieri wewnętrzne rozwoju gospodarstw w opinii rolników

Barieri wewnętrzne	Odsetek wskazań*		
	ogółem	młodzi rolnicy	pozostali
– małe gospodarstwo	66,7	66,4	66,9
– brak własnych środków finansowych	50,3	52,9	48,6
– osobiste (stan zdrowia, itp.)	36,6	28,6	41,8
– słabe wyposażenie w majątek trwałe	29,9	28,9	30,4
– zła lokalizacja gospodarstwa (słaby dostęp do rynku zaopatrzenia i zbytu)	20,3	20,7	20,1
– brak następcy	12,5	–	20,5
– zły stan aktywów gospodarstwa (np. budynków)	8,6	8,6	8,7
– słaba jakość własnych produktów i usług	6,3	9,6	4,2
– inne	6,3	5,0	3,2
	3,9		

* respondenci mogli udzielać więcej niż jednej odpowiedzi

Źródło: Badania ankietowe.

Wśród najczęściej wskazywanych przez rolników barier niezależnych od gospodarstwa dominowały: zbyt wysokie ceny środków do produkcji rolnej, napływ żywności z zagranicy oraz kłopoty ze zbytem produktów i usług, a także wymogi unijne i związane z tym wzrost biurokracji (tab. 2).

Tabela 2

Bariery zewnętrzne rozwoju gospodarstw w opinii rolników

Bariery zewnętrzne	Odsetek wskazań*		
	ogółem	młodzi rolnicy	pozostali
– zbyt wysokie ceny środków do produkcji rolnej i usług	69,1	68,6	69,5
– silna konkurencja (napływ żywności z zagranicy)	40,7	41,4	40,2
– brak zbytu na produkty i usługi gospodarstwa	40,4	37,5	42,2
– wzrost biurokracji (wymogi unijne, itp.)	27,6	27,5	27,6
– nadmierne obciążenia finansowe (podatki, ubezpieczenia)	22,7	23,6	22,1
– konieczność dostosowania produkcji do wymogów UE	17,5	15,7	18,7
– opóźnienia w płatnościach za wykonane dostawy, usługi	12,7	13,9	11,9
– niedorozwój infrastruktury technicznej (drogi, wodociąg)	10,2	10,4	10,0
– utrudniony dostęp do informacji nt. zbytu, środków UE	2,8	2,5	3,0
– inne	3,2	2,9	3,4

* respondenci mogli udzielać więcej niż jednej odpowiedzi

Źródło: Badania ankietowe.

Ważne jest niwelowanie i łagodzenie barier oraz tworzenie zachęt do rozwoju konkurencyjnego rolnictwa, a jednym z takich sposobów jest świadczenie pomocy potencjalnym beneficjentom występującym o dofinansowanie swoich działań innowacyjnych ze środków finansowych UE¹¹. Unia Europejska motywuje młodych rolników, aby przejmowali gospodarstwa, zwiększali ich powierzchnię oraz je unowocześniali dla poprawy ich konkurencyjności na wspólnym rynku unijnym. Stworzono system rent strukturalnych, aby zachęcić starszych rolników do przekazywania ziemi młodym ludziom w celu dokonania szybszej wymiany pokoleniowej w rolnictwie. Wśród badanych rolników tylko dwóch przekazało swoje gospodarstwo następcy (tab. 3). Na korzystanie z funduszy UE wskazało 532 osób, co stanowi 71,1% ogółu badanych, w tym młodzi rolnicy to 211 osób. Młodzi rolnicy byli bardziej aktywni w pozyskiwaniu finansowych środków unijnych na nowe inwestycje w gospodarstwach, w tym głównie zakup nowych ciągników, kombajnów, ale także podejmowanie działań uwzględniających aspekty ochrony środowiska.

¹¹Miś T. Rola lokalnych instytucji w procesie absorpcji środków unijnych dla rolnictwa w opinii rolników południowo-wschodniej Polski. *Więś i Rolnictwo*, nr 3(140), IRWiR PAN Warszawa 2008, s. 131.

Tabela 3

Korzystanie z wybranych funduszy UE w latach 2002-2006 przez badanych rolników (w %)

Rodzaj funduszu (programu)	Ogółem	Młodzi rolnicy	Pozostali
SAPARD	7,5	7,5	7,6
Działania w ramach SPO:			
– inwestycje w gospodarstwach	8,9	13,2	6,2
– młody rolnik	4,0	10,4	–
– różnicowanie działalności	2,6	2,5	2,7
Działania w ramach PROW:			
– renty strukturalne	0,3	–	0,5
– dostosowanie gospodarstw	7,1	7,5	6,8
– programy rolnośrodowiskowe	25,8	27,1	24,9

Źródło: Badania ankietowe.

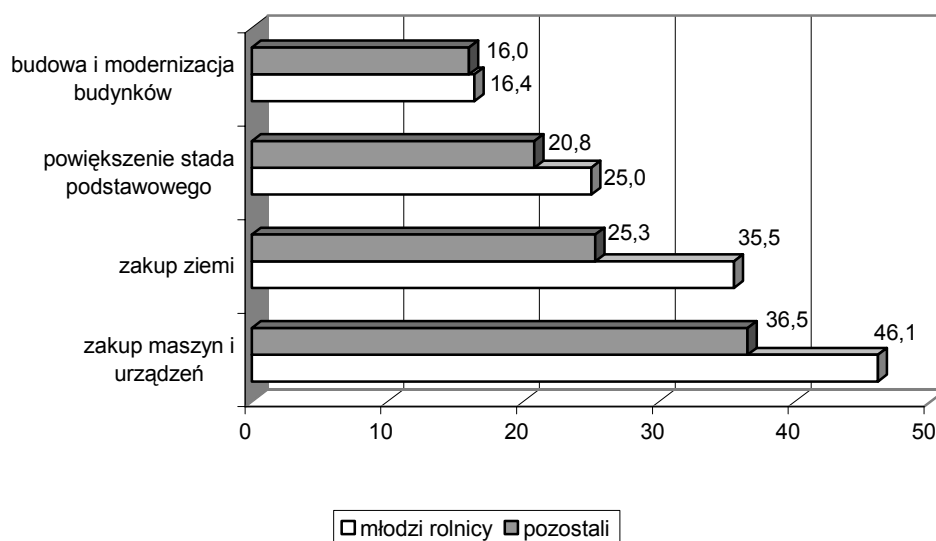
Przy ubieganiu się o fundusze unijne 529 osób, co stanowi 73,7% ogółu badanych korzystało ze wsparcia różnych instytucji, w tym młodzi rolnicy to 207 osób, zaś pozostali to 322 osoby. Głównie była to pomoc ze strony doradców ODR – na co wskazało 2/3 badanych i nie było tu zbyt wielkich różnic ze względu na wiek. Młodzi rolnicy oprócz ODR wskazywali na pomoc agencji płatniczych (3,5%), nadleśnictwa (1,4%) oraz innych, w tym instytucji prywatnych, organizacji branżowych, żaden nie wskazał na pomoc izby rolniczej. Pozostali rolnicy nie korzystali z pomocy instytucji prywatnych, zaś 1,8% badanych wskazało na pomoc uzyskaną od izb rolniczych, tyle samo na wsparcie ze strony ARiMR. Należy stwierdzić, że wraz z wiekiem i liczbą lat użytkowania gospodarstwa rolnicy chętniej korzystali i nadal zamierzają korzystać z pomocy doradców zatrudnionych w ODR. Natomiast młodzi rolnicy wskazują, że chcieliby korzystać z pomocy prywatnych instytucji doradczych, gdyż oczekują kompleksowej obsługi doradczej, jednak przeszkodą jest brak odpowiedniej puli środków finansowych. Ponadto tylko rolnicy, którzy ukończyli 40 rok życia korzystali z pomocy izb rolniczych, czego nie stwierdzono w przypadku młodych rolników. Wielu młodych i wykształconych rolników może być liderami i mieć duży udział w rozwoju aktywności środowisk lokalnych, co jest bardzo potrzebne, szczególnie w ramach osi 3 PROW na lata 2007–2013 oraz osi 4 LEADER. Również z badań Woźniak¹² wynika, że ludzie młodzi są w większości bardziej otwarci na innowacje, bardziej przedsiębiorczy, pozbawieni złych nawyków i przyzwycza-

¹²Woźniak A. Kanały przepływu informacji i ich skuteczność w procesie innowacyjno-decyzyjnym rolników. Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 47, Wyd. SGGW, Warszawa 2002, s. 136.

jeń, dzięki czemu mogą osiągać bardzo dobre wyniki w zarządzaniu gospodarstwem, a nawet stawać się autorytetem zawodowym dla innych rolników.

Według Klepackiego¹³ celem utrzymania konkurencyjności polskiego rolnictwa należy wspierać procesy koncentracji ziemi. Znaczenie zasobów ziemi w gospodarstwie dla możliwości wdrażania postępu technicznego i technologicznego, wykorzystania efektów skali produkcji i czynnika wiedzy, obniżania kosztów produkcji i poprawy jej jakości oraz kształtowania dochodów jest decydujące.

Z opinii badanych rolników wynika, że zmiany zrealizowane w gospodarstwach to głównie wymiana parku maszynowego, zwiększenie powierzchni gospodarstwa oraz powiększenie stada podstawowego (rys. 1).

Rysunek 1

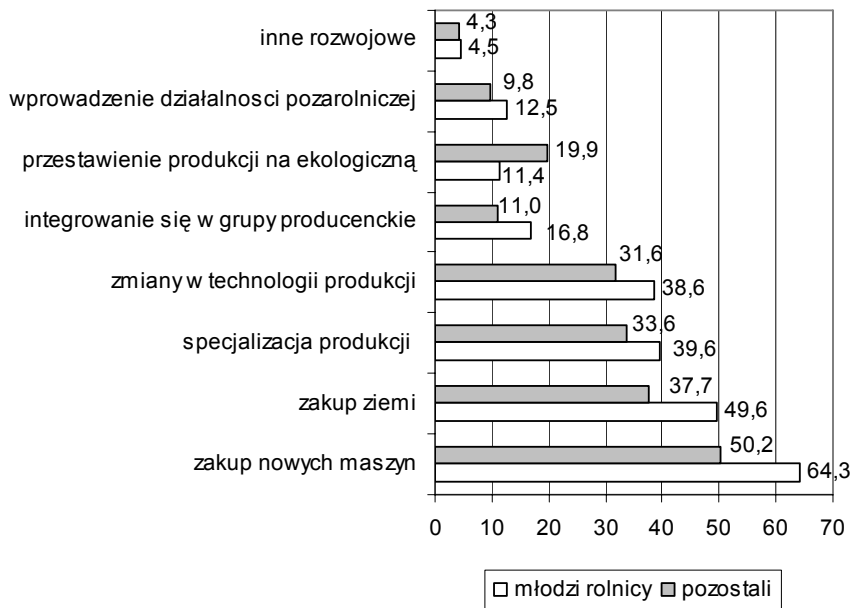
Zmiany w zasobach gospodarstwa dokonane w latach 2002–2006 (% odpowiedzi)

Źródło: Badania ankietowe.

Najbardziej aktywni w aspekcie dokonywania zmian w gospodarstwach są młodzi rolnicy, posiadający większe obszarowo jednostki. Należy stwierdzić, że badani rolnicy nie różnią się zbyt wiele od innych rolników europejskich i zauważają konieczność powiększania i unowocześniania swoich gospodarstw w celu poprawy ich konkurencyjności.

¹³Klepacki B. Tendencje zmian w zatrudnieniu i liczbie gospodarstw o zróżnicowanym obszarze w państwach Unii Europejskiej w latach 1990–2003. Roczniki Naukowe SERiA, tom VIII, z. 4, Warszawa, Poznań 2006.

Analiza zamierzeń na najbliższą przyszłość (do 2010 r.) ujawniła, że młodzi badani rolnicy deklarują zmiany inwestycyjne w swoich gospodarstwach, w tym zakup maszyn – 2/3 badanych, zakup ziemi – co 2 respondent oraz specjalizację produkcji i zmiany w technologii produkcji, ponad 38% rolników (rys. 2). Trzeba jednak pamiętać, że między deklaracjami a faktycznymi działaniami występuje subiektywizm, wynikający z pojawiających się ograniczeń możliwości realizacji zamierzeń.

Rysunek 2

Planowane zmiany w gospodarstwach do 2010 roku (w %)

Źródło: Badania ankietowe.

Korzystnym aspektem wynikającym z opinii rolników jest chęć integrowania się z innymi rolnikami w grupy producenckie, a także przestawienie produkcji rolnej na ekologiczną i podjęcie dodatkowo działalności pozarolniczej. Rolnicy zainteresowani są także wytwarzaniem oraz promocją produktów regionalnych i lokalnych (na co wskazywano wśród innych rozwojowych przedsięwzięć). Należy tutaj zaznaczyć, że najwięcej zmian w swoich gospodarstwach zamierzają przeprowadzić młodzi ludzie, będący użytkownikami największych obszarowo gospodarstw. Deklarowane zmiany badani rolnicy chcą sfinansować głównie poprzez ubieganie się o środki finansowe dostępne w ramach poszczególnych działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (na co wskazało ponad 90% badanych, bez względu na wiek) oraz z preferencyjnych kredytów (co 3 respondent). Badani rolnicy zwracają uwagę na potrzebę pod-

noszenia swoich kwalifikacji i przy występowaniu o fundusze unijne w nowym okresie programowania deklarują korzystanie z usług doradczych, przy czym należy stwierdzić, że w większości działań zostali do tego zobligowani, np. ubieganie się o wsparcie realizacji przedsięwzięć rolnośrodowiskowych, itp. Dlatego też duże wyzwanie stoi przed pracownikami instytucji doradczych, bo to od ich aktywności, kompetencji, a często właściwego podejścia do klienta zależy poziom wykorzystania dostępnych środków finansowych UE oraz poprawa innowacyjności i konkurencyjności polskiego rolnictwa.

Podsumowanie

Wiek odgrywa dużą rolę w pozytywnym postrzeganiu zmian. Młodzi rolnicy chcą inwestować w rozwój swoich gospodarstw, korzystać z funduszy UE oraz podnosić swoje kwalifikacje, jednak w swojej działalności napotykają na wiele ograniczeń, na które często nie mają żadnego wpływu. Wśród najważniejszych ograniczeń niezależnych od rolnika dominowały: zbyt wysokie ceny środków do produkcji rolnej, duża konkurencja, w tym napływ żywności z zagranicy, kłopoty ze zbytem produktów i usług, a także dużo biurokracji przy ubieganiu się o fundusze unijne. Racjonalność zachowania się rolników na rynku w głównej mierze zależy od rozwoju instytucji otoczenia agrobiznesu i budowy sprawnego systemu informacji rynkowej. By skutecznie rozwijać produkcję młodzi rolnicy potrzebują wsparcia ze strony instytucji doradczych, finansowych, naukowych, agend władzy centralnej i lokalnej, organizacji samorządowych, itp. Wszystkie te elementy tworzą specyficzną infrastrukturę w rolnictwie, której nadrzędnym celem funkcjonowania jest znoszenie i łagodzenie wszelkich barier, tworzenie systemu zachęt do rozwoju konkurencyjnego rolnictwa, poprzez wzrost jego innowacyjności.

Literatura

- BRODZIŃSKI Z. (red.). Gospodarstwa młodych rolników w warunkach integracji europejskiej, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
- CZUDEK A., KATA R., MIŚ T., ZAJĄC D. (red.). Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.
- DZIEMIANOWICZ R.I., PRZYGODZKA R. Instrumenty wspierania przekształceń strukturalnych polskiego rolnictwa, [w:] J. Sikorski (red.), Fundusze unijne a rozwój gospodarki polskiej (ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2005.

- KLEPACKI B. Tendencje zmian w zatrudnieniu i liczbie gospodarstw o zróżnicowanym obszarze w państwach Unii Europejskiej w latach 1990–2003. Roczniki Naukowe SERiA, tom VIII, z. 4, Warszawa, Poznań 2006.
- KOWALCZYK S. Przesłanki zmian strukturalnych w rolnictwie, *Ekonomista*, nr 3, 1993, s. 350–351.
- MIŚ T. Rola lokalnych instytucji w procesie absorpcji środków unijnych dla rolnictwa w opinii rolników południowo-wschodniej Polski. *Wieś i Rolnictwo*, nr 3(140), IRWiR PAN Warszawa 2008, s. 130–141.
- PRZYGOZKA R. Fiskalne instrumenty wspierania rozwoju rolnictwa – przyczyny stosowania, mechanizmy i skutki, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006.
- TOMCZAK F. Gospodarka rodzinna w rolnictwie: uwarunkowania i mechanizmy rozwoju, IRWiR, PAN, Warszawa 2006.
- WOŹNIAK A. Kanały przepływu informacji i ich skuteczność w procesie innowacyjno-decyzyjnym rolników. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 47, Wyd. SGGW, Warszawa 2002, s. 131–141.
- ZIĘTARA W. Perspektywy rozwoju gospodarstw rolniczych w Polsce. *Wieś Jutra*, nr 10(87), 2005, s. 42–43.

Specific Conditions for Farm Management by Young Farmers

Abstract

The project aimed at studying basic functional conditions for farms managed by young farmers. It showed that young farmers have been active and susceptible to changes, with consequential farm modernization. In their own opinions, the most important internal barriers in farm development are the shortage of own financial means, too small farm area and poor farm outfit with fixed assets. The most often indicated major factors dominating among external, farm-independent barriers were: too high prices of essential farm-production necessities, inflow of food products from abroad and problems experienced in sales of farm products and services. For an effective farm modernization process, young farmers need support from the institutional environment, including that by advisory and financial institutions, payment agencies, non-governmental organizations and local self-governments.